

HRVATSKA GIMNAZIJA U PAZINU 1899. – 1999.: zbornik,
Pazin 1999., str. 600

U ovaj su zbornik uvrštena sva izlaganja podnesena na znanstvenom skupu upriličenom prigodom 100. obljetnice utemeljenja Carsko-kraljevske velike državne gimnazije u Pazinu (1899.–1999.), održanom 28. – 30. listopada 1998. godine u Zagrebu i Pazinu, ali i nekoliko radova naknadno ponuđenih za objavljivanje.

Sadržaj zbornika podijeljen je u osam tematskih cjelina.

U prvim trima tematskim cjelinama prikazana je borba za hrvatsku gimnaziju u Pazinu, njena povijest i razvoj od utemeljenja do Srednje škole Jurja Dobrile.

Dr. Petar STRČIĆ u svom radu *Deset značajki povijesti Istre s Pazinom u drugoj polovini 19. i u prvoj polovini 20. st.* osvrće se na stotinu godina burne istarske povijesti, od 1848. god., u doba građanskih revolucionarnih odjeka iz Europe, kada je u Pazinu i liburnijskoj Istri prvi put masovno i javno iskazan hrvatski nacionalni osjećaj, do 1947. god., kada je to iskazivanje potvrđeno međunarodnopravnim aktom u Parizu te s više drugih, kasnijih sporazuma i ugovora. Iako je cjelokupan život stanovništva ovisio o stranim silnicama, duša naroda ostajala je njegova, uvijek na stalnome udaru, ali očuvana.

Nacionalno i socijalno oslobođenje Hrvati Istre postigli su uglavnom sami.

S padom neoapsolutizma (Bachova apsolutizma), od 60-ih godina 19. st. dalje, u Istri s otocima snažno se širi hrvatski narodni preporod, a u okviru njega započinje i organiziranje suvremenoga nacionalnog političkog pokreta.

Dražen VLAHOV u radu *Mjesna općina Pazin u borbi za Hrvatsku gimnaziju u Pazinu* opisuje nastojanja mjesne općine Pazin da se u gradu osnuje gimnazija s nastavom na hrvatskom jeziku. Autor je povijest mjesne općine, u političkom smislu, podijelio u tri razdoblja koja ukratko predstavlja. Nakon toga utvrđuje da se zbivanja koja su prethodila osnivanju Hrvatske gimnazije dijele na dva razdoblja: od 1868. do 1886. godine, te od 1887. do 1899. godine.

Prvo razdoblje obilježeno je snažnom talijanizacijom hrvatskog puka. U tom razdoblju evidentna je borba za reorganizaciju njemačke gimnazije u

Pazinu i njeno pretvaranje u školu s talijanskim, odnosno hrvatskim nastavnim jezikom.

Drugo razdoblje poklapa se s vremenom kada su na vlasti u mjesnoj općini Pazin bili Hrvati i njega karakteriziraju nastojanja zastupstva mjesne općine Pazin da se u Pazinu otvori nova srednja škola, odnosno viša gimnazija s hrvatskim nastavnim jezikom, koja su uspješno završena 1899. godine.

Vijest o namjeri carske vlade o osnivanju hrvatske gimnazije u Pazinu izazvala je veliko nezadovoljstvo među Talijanima Istre, Gorice i Trsta.

Mr. Jakov JELINČIĆ u radu *Borba Talijana i talijanaša protiv osnivanja hrvatske gimnazije u Pazinu* opisuje prosvjedni skup koji je održan u Trstu, 15. siječnja 1899. godine. Na skupu je jednoglasno bila usvojena Rezolucija uperena protiv otvaranja Hrvatske gimnazije čiji je tekst, skupa s istupima sudionika, tiskan u posebnoj spomen-knjižici koja je autoru poslužila kao osnovni izvor za ovaj rad. Prosvjeduje se "*protiv nametanja slavenskih škola u talijanskoj zemlji, posebno protiv otvaranja srpsko-hrvatske gimnazije u Pazinu*".

Donose se ulomci iz pojedinih govora, te sadržaj spomen-ploče utemeljene kao sjećanje na taj događaj, a postavljene na zidu velike gradske dvorane u Trstu.

Autor objavljuje i prezimena potpisnika telegrama podrške tršćanskom skupu koji je odaslan iz Pazina.

Prof. dr. Milivoj ČOP u svom opširnom radu *Carsko-kraljevska velika državna gimnazija u Pazinu od 1899. do 1918. godine* prati razvojni put te škole.

Odlukom austrijskih vlasti od 24. kolovoza 1899. god. Gimnazija je osnovana kao osmorazredna škola klasičnog smjera. Prostorno se smjestila u dvokatnu zgradu na pazinskom Buraju.

Autor navodi predmete koji su se predavali u školi.

Novoosnovanu Pazinsku gimnaziju u navedenom razdoblju pohađala su djeca iz cijele tadašnje pokrajine Austrijsko primorje, a poneki i izvan toga područja, odnosno iz Rijeke, Dalmacije, Hrvatskoga primorja. Bila su to većinom djeca zemljoradnika, pokojeg zanatlje, seoskog trgovčica i manjih činovnika, ali ne i iz viših društvenih slojeva, jer takvih među hrvatskim pučanstvom i nije bilo. Da bi se ipak omogućilo školovanje što većem broju polaznika Gimnazije, utemeljeno je iste 1899. god. "Đačko pripomoćno društvo".

Osim podataka vezanih uz samu nastavu, autor prati i izvanškolske aktivnosti profesora i učenika. Pored svojih svakodnevno odgojno-obrazovnih i drugih obveza u školi, profesori Pazinske gimnazije aktivno su djelovali i izvan nje. Oni su značajno pridonosili tome da Narodni dom i pazinska Čitaonica postanu ognjište narodne svijesti, a Pazin društveno i kulturno središte. Upravo je na inicijativu profesora započeo djelovati "Odbor za prosvjetu", a profesori su svojim radom pružali i značajnu pomoć Ženskoj učiteljskoj školi u Pazinu koja je djelovala od 1912. do 1918. godine.

I učenici su bili aktivni u izvannastavnim aktivnostima, između ostalog osnivali su učenička društva, izdavali učeničke listove.

Za vrijeme I. svjetskog rata Gimnazija je nastavila svoje djelovanje unatoč značajno otežanim uvjetima rada.

Dolaskom talijanske vojske, početkom studenoga 1918. god., hrvatska Pazinska gimnazija bila je ukinuta.

U radu *Tiskani programi Pazinske gimnazije* dr. Josip BRATULIĆ daje prikaz programa (izvještaja) koje je pazinska Carsko-kraljevska velika državna gimnazija tiskala od školske godine 1903./1904. do 1913./1914., a koji danas predstavljaju pravu rijetkost u našim javnim knjižnicama. U tim su izvještajima, osim uobičajenih školskih vijesti, bili objavljivani i znanstveni radovi profesora.

Autor ističe profesore koji su objavili svoje radove u pojedinim godištima programa: Vladimir Nazor, Martin Zgrablić, Mate Kević, Josip Koletić, Zvonimir pl. Doroghy, Nikola Žic.

Svi su ti profesori pokazali kako su bili odani svojem poslu: pedagoškom radu s đacima, obrazovanju i samoobrazovanju.

Autor je ukratko predstavio i programe njemačke i talijanske gimnazije u Pazinu, te njemačke i klasične gimnazije u Puli u kojima su također profesori objavljivali priloge.

Giovanni D'ALESSIO u radu *Problemi školstva i politički problemi – počeci talijanske uprave u Pazinu* govori o općoj političkoj klimi u godinama nakon Prvog svjetskog rata koja nije pogodovala ponovnom otvaranju Hrvatske gimnazije u Pazinu.

Ukidanje Hrvatske gimnazije označilo je početak političke denacionalizacije u Istri. Autor kao važne elemente u tom procesu ističe ulogu stare liberal-nacionalne elite koja je već za vrijeme rata, preko odnosa s vla-

dajućim krugovima, učinila da se prida važnost njenom političkom mišljenju.

D'Alessio također naglašava slabe temelje na kojima je počivao hrvatski srednji sloj. Opisujući sudbine nekolicine gimnazijskih profesora, autor zaključuje da su talijanske vlasti s jedne strane stvarale poteškoće klasi intelektualaca, posebno profesora i poticale njihov egzodus, dok su s druge strane pokušavale spriječiti stvaranje novog obrazovanog sloja Hrvata. Na svaki način nastojao se spriječiti proces samoživotnosti srednjega hrvatskoga sloja koji je pokrenut postojanjem Hrvatske gimnazije.

Radovan VLAKETIĆ govori o *Pazinskoj gimnaziji od 1945. do 1956. godine*.

Pazinska je gimnazija poslije Drugog svjetskog rata obnovljena pod imenom Hrvatska realna gimnazija. Autor navodi brojne teškoće s kojima se ona suočavala: skučenost prostora, problem osposobljenog osoblja za vođenje nastave na hrvatskom jeziku, nedostatak literature, osobito odgojne. Autor spominje profesore koji su u to doba djelovali na školi, izgradnju nove zgrade, nekoliko preimenovanja škole itd.

Na kraju razdoblja 1945.–1956. puna osmogodišnja Gimnazija postala je četverogodišnjom.

Vrijedan izvor podataka za ovaj rad tri su tiskana izvješća o djelovanju škole koja su izašla za razdoblje 1946.–1952.

Igor DOBRIĆ je opširan rad *Pazinska gimnazija od 1957. do 1999.* podijelio u četiri poglavlja:

1. Od Gimnazije preko Centra odgoja i usmjerenog obrazovanja do Srednje škole,
2. Profesori i nastavnici,
3. Struktura učenika,
4. Afirmacija Škole kroz uspjehe učenika, bivših učenika i profesora.

Kroz ta četiri poglavlja autor iznosi najvažnije trenutke djelovanja Škole u zadnjih četrdesetak godina.

Reformom školstva 1956. god. Gimnazija od osmogodišnje škole postaje četverogodišnja.

Krajem 1972. izvršena je transformacija Gimnazije u Srednjoškolski centar "Otokar Keršovani".

Autor posebnu pogodnost posvećuje reformi školstva koja je izvršena sredinom 70-ih godina, a koja je promijenila i pazinsku školu. Školske 1975./76. u Centru su učenici upisani u prve razrede prema jedinstvenom

programu. Od školske 1977./78. god. započela je završna faza usmjerenog obrazovanja. Srednjoškolski centar postaje 1978. god. Centar odgoja i usmjerenog obrazovanja.

Tijekom školske 1992./93. god. izvršena je transformacija Centra u Srednju školu Jurja Dobrile.

Preseljenje u novu školsku zgradu izvedeno je krajem 1992. i početkom 1993. godine.

Autor uočava da su se tijekom godina javljali brojni problemi jer su nedostajali profesori iz različitih grupa predmeta. Međutim, Škola je krajem devedesetih godina dobro ekipirana redovnim nastavnim osobljem, a većina od dvanaest vanjskih suradnika angažirana je isključivo u izobrazbi odraslih.

Prof. Dobrić ističe i nekoliko elemenata na osnovi kojih analizira strukturu učenika u Gimnaziji odnosno Srednjoškolskom centru.

U radu je važno mjesto dano učenicima koji su, uz profesore, pridonijeli afirmaciji svoje Škole.

Rad je potkrijepljen brojnim tablicama i statističkim pokazateljima.

Srednja škola Jurja Dobrile Pazin nosi ime pokretača preporodnih ideja biskupa **Jurja Dobrile**, mecene i odgajatelja koji je silnu energiju, vrijeme i novac uložio za školovanje hrvatske mladeži, želeći osposobiti predvodnički duhovni i svjetovni kadar hrvatskoga naroda u Istri.

O djelu toga velikog čovjeka govori u svom radu Mladen MILOHANIĆ JUVENAL.

Na Dobrilinu inicijativu registrirana je 26. listopada 1865. god. fundacija "Stipendijska zaklada dr. Jurja Dobrile, porečko-pulskog biskupa". Dobrila je pokrenuo i "Pobožnu zajednicu Sv. obitelji" 1875. god. sa svrhom sakupljanja sredstava, a zatim je osnovao i "Udruženje za porast broja dobrih svećenika" 1878. god.

Oporukom od 10. srpnja 1880. god. osnovao je "Malu stipendijsku zakladu" koja je registrirana 8. svibnja 1882. god., a u oporuci spominje i "Studentsku stipendijsku zakladu".

U radu *Srednja škola Jurja Dobrile danas i njezine perspektive* Dušan MIJANDRUŠIĆ ističe kako je uz mnogobrojne teškoće gorući problem srednjoškolskog obrazovanja u Pazinu – problem prostora najzad riješen 1992. god. otvorenjem nove zgrade koja pruža solidne mogućnosti za ostvarenje suvremene nastave. Opremanje škole bio je jedan od glavnih zadataka u proteklim godinama.

Autor se osvrće i na problem izgradnje športske dvorane i športskih terena koji su nužno potrebni za održavanje nastave iz tjelesne i zdravstvene kulture.

Prof. Mijandrušić naglašava kako svi profesori, ostali djelatnici, te učenicima Srednje škole Jurja Dobrile Pazin, nadahnjujući se tradicijama stare Pazinske gimnazije, nastoje u svakom trenutku graditi ugled solidne školske ustanove koja je dala niz stručnjaka u svim područjima djelovanja.

Slavica ŽUŽIĆ u radu *Primjena suvremenih načina rada u Srednjoj školi Jurja Dobrile* iznosi iskustva do kojih se došlo kroz projekt "Naš put prema kvalitetnoj školi". Taj projekt se u Srednjoj školi Jurja Dobrile provodi unatrag četiri godine. Svrha škole je kvalitetan rad, a da bi se on ostvario dr. Glosser, na čijim se spoznajama i praktičnim dostignućima projekt temelji, predlaže zamjenu tradicionalne metode šefovskog (prisilnog) upravljanja novom metodom voditeljskog (neprisilnog) upravljanja u školama.

Od brojnih aktivnosti koje su se u proteklom vremenu provodile, autorica se zadržava na edukaciji, timskom radu i prezentaciji rada na projektu.

Ovaj rad jedan je od pokušaja upoznavanja javnosti o primjeni nekih drugačijih metoda rada u školi.

Četvrta i peta tematska cjelina posvećene su profesorima i učenicima Pazinske gimnazije.

Jedna od osoba koja se u narodnom preporodu vrlo rijetko ili skoro nikako spominje je prof. Fran Matejčić, prvi ravnatelj Hrvatske gimnazije u Pazinu i dugogodišnji pokrajinski školski inspektor za srednje škole.

Ante CUKROV u radu *Fran Matejčić u pismima Vjekoslavu Spinčiću* ukazuje na to da upravo niz pisama koja je tijekom više od dvadeset godina Matejčić pisao Spinčiću govore da je Matejčić bilo kao rodoljub, bilo kao ravnatelj, posebno kao pokrajinski školski inspektor, dao izniman doprinos razvoju hrvatskog školstva u Istri u naznačenom vremenu.

Sačuvana Matejčićeva pisma Spinčiću autor grupira na:

1. Pisma iz Kopra
2. Pisma rodoljuba
3. Pisma gimnazijskog ravnatelja
4. Pisma carskog i kraljevskog pokrajinskog školskog inspektora

Autor smatra da Matejčić zavrjeđuje da njegova skromna i samozatajna osoba bude povijesno valorizirana znatno više i zauzme mnogo istaknutije mjesto od onog što ga danas zauzima.

Dr. Nedjeljko MIHANOVIĆ u radu *Vladimir Nazor i Istra* predstavlja književni opus Vladimira Nazora nastao za vrijeme njegova boravka u Istri od 1903. do 1918. godine.

Razmatrajući političke, gospodarske, društvene i moralne probleme u njihovoj međusobnoj isprepletenosti, Nazor je pokušao kroz istarski svijet kmetova, seljaka, pastira, težaka, nadničara, građanstva i vlastele, obuhvatiti prošlost i sadašnjost, povijest i legendu, čovjeka i prirodu.

Autor je istaknuo kako je Vladimir Nazor svoju djelatnost književnika i gimnazijskog profesora uključio u program istarskog narodnog preporoda.

Dr. Mihanović zatim analizira Nazorovo književno djelo s posebnim naglaskom na njegov čakavski pjesnički izraz.

Godine boravka u Pazinu predstavljaju jednu od najangažiranijih faza Nazorova književnog stvaralaštva u kojem se izmjenjuje bogatstvo tekstova u poeziji i prozi.

Slijedi rad Mladenke HAMMER *Društveni rad profesora Hrvatske gimnazije u Pazinu (1899.–1918.)*

Autorica naglašava važnu ulogu Pazina u nacionalnom pokretu Hrvata u Istri na prijelazu stoljeća te govori o značenju kulturnih, prosvjetnih, gospodarskih, potpornih, zabavnih, športskih udruga, za narodni preporod. Upravo su profesori bili najaktivniji, jer se oni nisu izravno politički angažirali, nego posredno djelujući u tim udrugama.

Prof. Hammer opširnije opisuje djelatnost "Odbora za prosvjetu" te na koji su način profesori djelovali u pripremi i izvedbi raznih priredaba. Profesori su bili najbrojniji članovi "Odbora", a na njegovu čelu kroz čitavo vrijeme bio je prof. Fran Novljan. Najznačajnija djelatnost "Odbora" bila su brojna pučka predavanja, a bio je i veoma angažiran prilikom popisa stanovništva 1911. god.

Profesori su se isticali i u pripremi i izvedbi raznih priredaba (koncerti, amaterske predstave i gostovanja, zabave), a u to su uključivali i učenike.

Autorica konstatira kako su profesori Pazinske gimnazije bili najistaknutije osobe prije svega u prosvjeti i kulturnim aktivnostima, te naglašava njihov entuzijizam i požrtvornost koje su ulagali u preporod Hrvata u Istri na prijelazu stoljeća.

Prof. dr. Mirjana STRČIĆ u radu *Prilog proučavanju života i djela profesora Nikole Žica (1882.–1960.)* govori o životopisu i djelu toga istaknutog profesora i znanstvenog radnika.

Prof. Žic rođen je u Puntu na otoku Krku 1882. god. Diplomirao je povijest i zemljopis u Beču, a kao profesor radio je u Pazinu, Slavonskoj Požegi, Daruvaru i Zagrebu. Bio je školski nadzornik za kvarnerske otoke i potpredsjednik Staroslavenske akademije u Krku.

Došavši u Pazin 1906. god. mladi se profesor bacio na proučavanje životne sredine u koju je stigao. Taj rani, pazinski period donio je sljedeće radove: *Prirodni opis Istre, Antropogeografija Istre, Prošlost Pazinskog potoka*, te rad o Mošćeničkom statutu.

Autorica navodi i članke u kojima Žic dokazuje stranome svijetu da Istra i susjedni krajevi nisu talijanski.

Tijekom II. svjetskog rata tiskana je jedna od najznačajnijih rasprava Nikole Žica – *Geopolitički pogled na Istru i Istrane*.

Autorica smatra da su dvije knjige *Istra*, I. i II. dio, tiskane 1936. i 1937. god., najcjelovitije Žicovo ostvarenje.

Žic je svoje radove objavljivao u raznim časopisima.

Autorica utvrđuje kako Žic ulazi u red istaknutih hrvatskih stručnih i znanstvenih radnika, ali djelo mu dosad nije proučeno i ocijenjeno.

U radu *Fran Novljan – natuknice za životopis* prof. Ferdinand TONČINIĆ iznosi iscrpne podatke iz Novljanove biografije.

Franjo Novljan rođen je u Boljunu 1879. godine. Već tijekom studija ulazi u javni život. Kao profesor službovao je u Učiteljskoj školi u Zagrebu, te u gimnazijama u Zagrebu, Bjelovaru, Novoj Gradiški i Pazinu.

Autor iznosi i pobliže analizira četiri velika područja Novljanove stručne i javne aktivnosti, njegova interesa i rada.

1. Prosvjetni i pedagoški rad u navedenim srednjim školama.
2. Rad na organiziranju i razvijanju pučke prosvjete (od javnih pučkih predavanja kojima se osobito bavio u Pazinu, do otvaranja večernjih škola, večernjih tečajeva, dopisnih škola).
3. Nakon završetka prvog tečaja esperanta Novljan postaje instruktor, predavač i voditelj novih tečajeva, ali i značajan propagandist i borac za promicanje esperantske ideje.
4. Novljan prikuplja, zapisuje i opisuje etnografsko blago, te zapisuje i opisuje narodni život i običaje na Boljunštini.

Prof. Tončinić naglašava njegove ljudske kvalitete koje su se osobito ispoljavale u pedagoškom radu.

Mr. Daniela JURIČIĆ-ČARGO napisala je rad *Slovinci na Hrvatskoj gimnaziji u Pazinu od 1899. do 1918. god.*

U prvom dijelu priopćenja autorica objašnjava razloge zbog kojih na Velikoj carsko-kraljevskoj državnoj gimnaziji nalazimo i znatan broj profesora i učenika slovenske narodnosti.

Od ukupnog broja slovenskih učitelja autorica je tek za nekolicinu uspjela pronaći podatke o njihovu životnom putu, dok biografije većine slovenskih profesora, pa čak i njihovo podrijetlo ostaju i dalje nepoznanicom.

Na Gimnaziji se školovao i nemali broj slovenskih učenika. Autorica navodi imena nekih učenika koji su se kasnije istaknuli u kulturnom i javnom životu kao pjesnici, pisci, publicisti, svećenici i skladatelji.

U radu *Saša Šantel, profesor Pazinske gimnazije od 1907. do 1918. god.* Josip ŠIKLIĆ osvjetljava lik Saše Šantela (1883.–1945.), profesora stare Pazinske gimnazije, likovnog i glazbenog pedagoga, skladatelja, organizatora kulturnih manifestacija, publicista.

U prvi plan autor stavlja Šantelovo djelovanje u Pazinu. Podjednako je zastupljen njegov likovni i skladateljski rad.

Šantel je bio raznolik što se tiče slikarskih tehnika i motiva. Privučen sadržajem i idejom, ilustrirao je Nazorovu alegoričnu pripovijetku *Veli Jože*. Bio je član "Odbora za prosvjetu". Postavio je i veliku "Prvu hrvatsku umjetničku izložbu u Pazinu" 1913. god.

U glazbi je Šantel bio samouk. Prof. Šiklič ističe Šantelova veća djela – kantate *Veli Jože*, *Slava Dobrili* i *Karanfili* koja je Šantel izveo u pazinskom Narodnom domu.

U školi je predavao crtanje, krasopis, pjevanje.

Autor na kraju donosi zapis Mate Balote o Saši Šantelu u knjizi *Stara pazinska gimnazija*: "Taj je čovjek bio u pravom smislu ljudski, dubok, prirodan i neposredan, vedar, izgrađen, uravnotežen čovjek, svjestan svoje snage, ne prkoseći njom, pravedan, topao. On nije obarao, nije prijeto, nije glumio – on je samo širio oko sebe svjetlo i toplinu ljudske duše, iako nije vjerovala u Boga".

Mr. Alojz ŠTOKOVIĆ govori o *Đačkom pripomoćnom društvu* koje je osnovano 20. lipnja 1899. god. sa svrhom pomaganja đacima Hrvatske gimnazije jer je većina bila iz siromašnih obitelji i nije imala sredstava za školovanje. Briga za školovanje hrvatske mladeži bila je podignuta na nacionalnu razinu, jer je među donatorima bilo osoba i udruga iz cijele Hrvatske.

Autor se nakratko osvrće i na rad "Družbe sv. Ćirila i Metoda za Istru" utemeljene 1893. godine. Velik dio djelatnika istodobno i s istim žarom sudjeluje u radu obaju društava, ali dok je "Pripomoćno društvo" za-

okupljeno gimnazijalcima, "Družba" je sebi u zadatak stavila izgradnju hrvatskih pučkih škola u Istri i na otocima, i to u čistim hrvatskim sredinama.

Usprkos mnogobrojnim teškoćama kroz koje je hrvatsko društvo u Istri prolazilo, ono je polako, ali sigurno kretalo u integraciju sa svojom maticom.

Stipan TROGRLIĆ u radu *Idejna previranja u Pazinskoj gimnaziji (1907.-1914.)* ističe kako su idejnim i kulturno-povijesnim zbivanjima toga vremena, ton davale naprednjačko-liberalna i radikalno-katolička grupa.

Vjerski indiferentizam, a i borbeni protukatolicizam počinju se osjećati i u Pazinskoj gimnaziji.

Hrvatski katolički pokret (HKP) čiji je idejni začetnik i organizator bio biskup Mahnić, bio je ustvari katolički odgovor na pojačanu sekularizaciju hrvatskog društva.

Mala grupa šestorice katoličkih đaka osnovala je školske 1907./1908. god. "Đački klub u Pazinu" – prvu đачku organizaciju među gimnazijalcima. Katolička grupa đaka počinje izdavati listove: *Krijes* i *Luč*.

Autor naglašava da su, nasuprot tome, liberalni đaci počeli širiti list *Hrvatski đak* – jedan od naprednjačkih novinskih uradaka. Godine 1908. liberalni đaci organizirali su se u tajno društvo "Učka" koje je 1910. god. prešlo u legalno đачko glazbeno društvo "Naprijed". U to vrijeme djeluju liberalno-političke grupe "Nova nada", "Sloga za slobodu" i socijalistička "Učka". Uoči I. svjetskog rata, đaci viših razreda mogli su, uz posebnu dozvolu nastavnika, čitati liberalne protuvjerske novine.

Stipan Trogrlić zaključuje da su ratna zbivanja usmjerila pozornost đaka i profesora u drugom pravcu i idejne podjele tijekom rata nisu toliko opterećivale Pazinsku gimnaziju.

U radu *Stoljeće dr. Stojana Brajša* mr. Manon GIRON govori o životu i djelu ovog istaknutog pravnika.

Dr. Stojan Brajša rodio se u Pazinu 24. siječnja 1888. god. kao najstariji sin glazbenika Matka Brajša Rašana. Pazinsku gimnaziju završio je s prvom generacijom maturanata 1907. god., a nakon studija i doktorata prava posvetio se pravničkoj karijeri. Objavljivao je zapažene pravničke rasprave, ali i tekstove iz književnosti i drugih područja pod pseudonimom Filates.

Za predsjednika obnovljenog "Političkog društva za Hrvate i Slovence u Istri" izabran je 1924. god.

Autorica navodi časopise u kojima je dr. Brajša objavljivao radove.

Tijekom življenja u Gorici izašla mu je knjiga *Pravna čitanka* u dva dijela. U Gorici je i preminuo 12. travnja 1989. god. u 102. godini života.

Mr. Boris BILETIĆ napisao je rad *Balotina Stara Pazinska gimnazija*. Ova je Balotina knjiga dosad tiskana u dva izdanja. Knjiga je potaknula nekoliko pozitivnih, ali i negativno intoniranih osvrti.

Mr. Biletić nastoji istaknuti umjetničke, artistske elemente koji ovo djelo čine zanimljivim. Autor konstatira kako je u točno deset poglavlja zakružen sadržajni raspon od uvodnog ogleada – sa značajkama književnog putopisa i povijesne skice – o Pazinskoj kotlini, do pišćeva svjedočenja o intelektualnom odrastanju i sazrijevanju dječaka Mije Mirkovića (Mate Balote), koji već tada traži vlastiti put izvan zadanih školskih okvira.

Mr. Biletić donosi ulomke iz pojedinih poglavlja knjige i zaključuje da je *Stara Pazinska gimnazija* autobiografska proza s elementima kronike, a tek ponegdje prevladavaju subjektivne ocjene i doživljaji.

Ova knjiga potvrđuje Balotu kao "*veličajnu književno-intelektualnu pojavu, kao osebujnu individualnost, ali ga i promiče u jedinstveni vox populi hrvatske Istre našeg doba*".

Dražen VLAHOV govori o životopisu glazbenog pedagoga i skladatelja *Josipa Brnobića*, koji je od školske 1905./1906. do 1912./1913. godine bio đak pazinske Velike državne gimnazije.

Kao gimnazijalac najbolje je ocjene imao iz predmeta pjevanje, a u završnom razredu gimnazije ogleadao se i u samostalnom skladanju. U Ljubljani je 1923. god. diplomirao na Konzervatoriju, a zatim je kao glazbeni pedagog radio u Ljubljani, Bihaću, Skopju, Beogradu, Vršcu i Rijeci. Pored glazbenog pedagoškog rada djelovao je i kao dirigent i skladatelj, te glazbeni kritičar.

Svoje bogato pedagoško iskustvo oblikovao je 1939. god. u knjizi *Teoretsko praktična škola pjevanja*.

U prilogu je navedeno dvadesetak poznatijih Brnobićevih djela poredanih kronološkim redom.

Davor ŠIŠOVIĆ u radu *Ernest Radetić – novinar iz Pazinske gimnazije* govori o Radetićevoj svestranoj, osebujnoj i plodnoj karijeri koja za njegova života nije bila dovoljno priznata, a ni danas nije poznata u dovoljnoj mjeri.

Ernest Radetić spada među prve istinske novinare izrasle iz klupa Pazinske gimnazije. U predgovoru knjige *Istra pod Italijom* iz 1944. g. opisuje

doživljaj svog prvog dolaska u školu, a o gimnazijskim danima piše i u kasnijim knjigama *Razbijeni mozaik* iz 1962. i *Istarski zapisi* iz 1969. godine.

U Zagrebu počinje raditi kao profesionalni novinar, a Šišović posebno naglašava da Radetić pokreće list *Istra* kao glasilo istarske emigracije, a nakon toga obnavlja i list za mlade *Mladi Istranin*. U tim godinama piše prozu, ali i drame. U knjizi *Iskre pod pepelom* objedinio je pripovijesti koje je objavljivao u raznim časopisima.

Autor smatra da su u Radetićevoj stvaralačkoj ličnosti sretan spoj našli pisac, publicist i novinar.

Mr. Nevio ŠETIĆ i mr. Marino MANIN pišu o *đacima Pazinske gimnazije u Karlovačkom i Zagrebačkom đlačkom internatu između dvaju svjetskih ratova*.

Okolnosti koje su nastale uspostavom talijanske uprave u Istri nakon Prvog svjetskog rata dovele su do otvaranja đlačkog internata u Karlovcu za polaznike Pazinske gimnazije, u jesen 1919. godine.

Autori iznose podatke iz internatskog života u nekoliko poglavlja:

1. Dolazak u internat i posjet rodbini,
2. Radni dan,
3. Odmor i zabava,
4. Stega i kazne,
5. Količina i kakvoća hrane,
6. Higijenske i zdravstvene prilike,
7. Duhovno ozračje i politički nazori,
8. Politička angažiranost pitomaca i sudjelovanje u Drugom svjetskom ratu.

O tim pojedinostima iz života u Đlačkom internatu saznajemo iz izjava nekolicine pitomaca, kao i iz arhivskog gradiva koje se nalazi u Državnom arhivu u Zagrebu.

U proljeće 1925. god. Đlački internat preseljen je u Zagreb gdje je djelovao do 1941. godine.

Autori su utvrdili da premda nije imao obrazovni karakter, Đlački internat možemo smatrati svojevrsnim nastavkom Pazinske gimnazije.

U kraćem ogledu Željko MAUROVIĆ iznosi *rezultate ispitivanja sociokulturnog utjecaja Pazinske gimnazije na stavove, status i ugled učenika koji su maturirali 1967. god.*

Anketirano je četrdesetak bivših učenika. Većina ispitanika odgovorila je da je Gimnazija u velikoj mjeri utjecala na izbor njihova kasnijeg zvanja, jer su im tadašnji nastavnici prenijeli neke temeljne vrijednosti poput tole-

rancije, opće kulture, humanističkih načela, a Gimnazija je prilično pridonijela i njihovoj sadašnjoj poziciji u društvu. Međutim, bivši maturanti utvrdili su da se ponekad, ali sve rjeđe, viđaju sa svojim školskim kolegama.

U ovoj kratkoj studiji potvrđena je autorova teza o velikom socio-kulturnom utjecaju Gimnazije na stavove, status i ugled bivših maturanata, generacije 1967. god.

Magda RUDELA daje prikaz listova raznih učeničkih društava od prvih godina ovoga stoljeća do naših dana.

Povijest učeničkih listova započinje s početkom rada Pazinske gimnazije. Najviše prostora posvećeno je glasilu gimnazijskog literarno-prosvjetiteljskog društva *Naprijed* koje je pod tim imenom izlazilo do 1914. god. Autorica analizira kvalitetu pjesničkog i proznog stvaralaštva i donosi ulomke iz nekih romana i pjesama. Zaključuje kako je *Naprijed* uistinu bio književni list.

Prvi sačuvani brojevi *Učke* i *Nove Učke* datiraju iz 1953. god., a izdava ih je literarna družina "Eugen Kumičić".

Zatim autorica analizira list *Stvarnost* koji izlazi sve do 90-ih godina.

Prof. Rudela zaključuje kako nam svi sačuvani brojevi navedenih listova daju sliku interesa i afiniteta učenika koji su se školovali u Pazinskoj gimnaziji, ali i sliku događaja u Pazinu jer su učenici često bili nositelji kulturnih zbivanja grada.

Nekoliko autora piše i o drugim školskim ustanovama koje su djelovale otprilike istodobno s Hrvatskom gimnazijom.

Prof. Galiano LABINJAN govori o *Gimnaziji u Pazinu s nastavom na njemačkom jeziku*. U prvoj fazi svoga djelovanja (1836.–1873.) ona djeluje u Franjevačkom samostanu kao prva srednja škola u unutrašnjosti Istre, a godine 1873. formirana je Velika državna gimnazija s nastavom na njemačkom jeziku i seli u susjednu zgradu nekadašnje vojarnje. Nastavni jezik bio je njemački, a hrvatski i talijanski bili su zapostavljeni. Gimnazija 1890. godine seli u Pulu.

Autor utvrđuje kako je iz povijesnih izvora vidljivo da su se već u vrijeme djelovanja te Gimnazije inicirali prijedlozi da se ona pretvori u Hrvatsku državnu gimnaziju.

Mons. Antun HEK iznosi podatke o ustanovama koje su djelovale u zgradi u kojoj je danas smješten Pazinski kolegij, a prvobitno je bila građena kao dom za učenike Hrvatske gimnazije u Pazinu.

Impuls ideji o izgradnji konvikta dao je krčki biskup Anton Mahnić. Temeljni kamen budućega internata svečano je blagoslovljen 1913. god., a za manje od godinu dana zgrada je bila pod krovom.

Zgrada je do 1938. stajala prazna, a te je godine u nju useljen internat Convitto Fabio Filzi. To je potrajalo do narodnog ustanka u Istri 1943. god.

Već koncem 1945. god. u zgradi se otvara novi zavod – Biskupsko sjemenište s Hrvatskom klasičnom gimnazijom. U poratnom razdoblju siromaštva za mnoge je učenike sjemenišna gimnazija bila jedina prilika za školovanje.

Autor ističe da je u zgradi kroz deset godina (1954.–1964.) postojala i Visoka teološka škola.

Sadašnji Pazinski kolegij nastao je na istim postavkama.

Mons. Hek utvrđuje kako se u nizu Đački dom – Biskupsko sjemenište – Pazinski kolegij može naći zajednički nazivnik služenja općem dobru Crkve i naroda.

Upornim zalaganjem istarskih učitelja u Pazinu je 1912. god. otvorena *Ženska učiteljska škola s nastavom na hrvatskom jeziku*, a o njoj u svom radu govori Božo JAKOVLJEVIĆ.

Briga o njenom otvaranju bila je povjerena posebnom odboru kojim je predsjedavao dr. Šime Kurelić. U početku je djelovala kao privatna škola, a tek 1916. god. državne vlasti su joj odobrile pravo javnosti. Nastavni jezik bio je hrvatski, a talijanski i njemački bili su obvezatni predmeti. Ujesen 1918. god. Učiteljska škola morala je prestati s radom.

Autor je posebno naglasio kako je Ženska učiteljska škola u Pazinu imala veliku podršku i pomoć profesora pazinske Velike državne gimnazije koji su besplatno podučavali buduće učiteljice.

Mr. Aldo MILOTIĆ i dr. Đordano PERŠURIĆ u radu *Poljoprivredna škola u Pazinu* prikazuju gospodarske i društvene prilike u vrijeme osnivanja te škole (1905.), te njezina ukidanja (1963.).

Poljoprivredna škola u Pazinu osnovana je s ciljem da radi na unapređivanju seljačkih gospodarstava, za osposobljavanje seoskih mladića, pogotovo u obnovi gospodarstva, voćarstva i stočarske proizvodnje. Prvi polaznici Gospodarske škole upisani su 1907. god. Autori ističu da je nastava bila praktična, po danu se radilo na gospodarstvu, a navečer su se održavala predavanja. Nakon I. svjetskog rata škola je prešla put od Niže gospodarske škole, zatim Jednogodišnje specijalne poljoprivredne škole, do Trogodišnje poljoprivredne škole voćarskog usmjerenja, a ukinuta je 1963. god.

Autori su zaključili da je s obzirom na važnost poljoprivrede u nacionalnom razvitku, osnivanje poljoprivrednih obrazovnih institucija svih razina od nacionalnog interesa i danas.

Goran CRNKOVIĆ govori o *Drugoj hrvatskoj gimnaziji u Istri – Maloj komunalnoj realnoj gimnaziji u Voloskom*.

Gimnaziju je osnovala općina Volosko koja je kao njen vlasnik snosila i sve troškove. Škola je počela s radom 1909. god., a za ravnatelja je bio postavljen Ivan Rabar, dok su za nastavnike birani prokušani narodnjaci i priznati stručnjaci. Autor iznosi kronologiju djelatnosti Gimnazije i kroz nju naglašava borbu za očuvanje nacionalne opstojnosti u kojoj je školstvo na hrvatskom jeziku imalo važnu ulogu.

Godine 1910. osnovano je "Đačko pripomoćno društvo" sa svrhom "*podupiranja učenika u realnoj gimnaziji u Voloskom i učenika Istrana drugih srednjih škola*".

Mala komunalna gimnazija djelovala je do 1921. god., nakon čega se u njezinu zgradu seli tehnička škola "Dante Alighieri".

Sedma cjelina donosi nekoliko kratkih biografija profesora i učenika Pazinske gimnazije.

O prof. Antonu Mučalu piše njegova kći prof. Nada PRICA.

Prof. Galiano LABINJAN govori o *Bogdanu Cerovcu*, akademskom kiparu, đaku stare Pazinske gimnazije, koji se nakon Prvog svjetskog rata u teškim uvjetima školovao u emigraciji, izvan Istre. Kasnije se posvetio umjetnosti, ponajprije slikarstvu, a potom i kiparstvu.

Prof. Josip ŠIKLIĆ piše o *Tugomilu Ujčiću*, učeniku i profesoru Pazinske gimnazije, "*ustrajnom i angažiranom javnom kulturno-povijesnom djelatniku, pjesniku, literatu, zaljubljeniku u Istru i zavičaj – kao o svojevrsnoj metafori Pazina*".

Na kraju zbornika donijet je foto zapis sa znanstvenog skupa.

Trideset i tri vrijedne i dokumentirane rasprave ovoga zbornika potkrijepljene izvornim analizama i novim arhivskim podacima, kao i sjećanjima na proteklih stotinu godina burne istarske povijesti, uspješno osvjetljavaju povijesni kontekst u kojem je ponikla i razvijala se stara Pazinska gimnazija, kao i hod i razvoj te prve srednjoškolske ustanove na hrvatskom jeziku u Istri. Ovaj je zbornik značajan prilog za daljnje izučavanje povijesne uloge Pazinske gimnazije i uloge školstva u Pazinu i Istri.

Stara Pazinska gimnazija već je cijelo stoljeće neprijeporna kula hrvatstva i važna odskočnica prema Europi.

Snježana Brbić

PAZIN U DRUGOJ POLOVINI 19. I POČETKOM 20.

STOLJEĆA: zbornik radova, Pazin 1999., str. 340

Ovaj zbornik objedinjuje radove sa znanstvenog skupa održanog u studenom 1997. god. u Pazinu prigodom 100. obljetnice pazinske Hrvatske čitaonice. Skup su organizirali Skupština udruga Matice hrvatske Istarske županije i Pučko otvoreno učilište Pazin, koji su ujedno i izdavači zbornika.

Zbornik započinje radom dr. Petra STRČIĆA: *Nacionalno-politička borba Hrvata Istre i čitaonički pokret*. Ovaj uvodni rad oslikava društveno-povijesne okolnosti u kojima su osnivane i djelovale hrvatske čitaonice na cijelom hrvatskom prostoru, osobito one istarske. Nemoguće je djelatnost čitaoničkih udruga, kako ih sam autor naziva, promatrati odvojeno od složenih političkih, nacionalnih, socijalnih, gospodarskih i inih previranja u jednom burnom vremenu buđenja nacionalne svijesti i oblikovanja nacionalnog identiteta.

Osnivanje čitaonica, njihovo širenje, plan djelovanja usmjereni su prema jednom osnovnom cilju, a to je buđenje i jačanje nacionalne svijesti, kao osnovnog načina borbe protiv intenzivne talijanizacije, te je shodno tome osnovni zadatak, odnosno djelatnost čitaonica upoznavanje puka s kulturno-nacionalnim vrednotama hrvatskog naroda u Istri.

Drugi je rad: *Prilog povijesti mjesne općine Pazin krajem 19. i početkom 20. stoljeća* Dražena VLAHOVA. Autor ukazuje na jedno razdoblje djelovanja mjesne općine Pazin, gdje se kroz borbu za očuvanje jedinstvenog općinskog područja ogleda borba protiv onemogućavanja Hrvata u procesu nacionalnog osvješćivanja.

Očuvanje cjelovitosti mjesne općine Pazin imalo je dalekosežne pozitivne posljedice, što je tijekom nacionalnog sazrijevanja omogućilo i napredak obrazovanja, kulture, gospodarstva, te općenito svekoliki boljitak hrvatskog puka u Istri.